

Yirmi Altıncı Söz

Kader Risalesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ¹
وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ²

(Kader ile cüz-ü ihtiyârî, iki mesele-i mühimmedir. Ona dair “Dört Mebhas” içinde birkaç sırlarını açmaya çalışacağız.)

Birinci Mebhas

Kader ve cüz-ü ihtiyârî, İslâmiyet’in ve îmânın nihayet hududunu gösteren, hâlî ve vicdanî bir îmânın cüz’lerindedir. Yoksa ilmî ve nazarî değıllerdir. Yâni mümin her şeyi, hattâ fiilini, nefsini Cenâb-ı Hakk’a vere vere, tâ nihayette teklif ve mesuliyetten kurtulmamak için “cüz-ü ihtiyârî” önüne çıkıyor. Ona: “Mesul ve mükellefsin” der. Sonra, ondan sudûr eden iyilikler ve kemâlât ile mağrur olmamak için, “kader” karşısına geliyor. Der: “Haddini bil, yapan sen değılsin.”

Evet, kader; cüz-ü ihtiyârî, îmân ve İslâmiyet’in nihayet merâtibinde.. Kader, nefsi gururdan ve cüz-ü ihtiyârî, adem-i mesuliyetten kurtarmak içindir ki, mesâil-i îmâniyeye girmişler. Yoksa, mütemerit nüfus-u emmârenin işledikleri seyyiâtının mesuliyetinden kendilerini kurtarmak için kadere yapışmak ve onlara in’âm olunan mehâsinle iftihar etmek, gururlanmak, cüz-ü ihtiyârîye istinad etmek; bütün bütün sırr-ı kadere ve hikmet-i cüz-ü ihtiyârîyeye zıt bir harekete sebebiyet veren ilmî meseleler değıldir.

¹ “Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz.” (Hicr sûresi, 15/21)

² “Velhâsıl her bir şeyi, apaçık bir Kitap’ta sayıp döken Biz’iz.” (Yâsîn sûresi, 36/12)

Evet, mânen terakki etmeyen avâm içinde, kaderin cây-ı istimâli var. Fakat o da mâziyat ve mesâibdedir ki, yeisin ve hüznün ilâcdır. Yoksa maâsi ve istikbaliyatta değildir ki, sefahete ve atâlete sebep olsun. Demek kader meselesi, teklif ve mesuliyetten kurtarmak için değil, belki fahr ve gururdan kurtarmak içindir ki, îmâna girmiş. *Cüz-ü ihtiyârî, seyyiâta merci olmak içindir ki, akideye dâhil olmuş. Yoksa mehâsine masdar olarak tefer'un etmek için değildir.*

Evet Kur'ân'ın dediği gibi, insan seyyiâtından tamamen mesuldür. Çünkü seyyiâtı isteyen odur. Seyyiat tahribat nev'inden olduğu için, insan bir seyyie ile çok tahribat yapabilir. Müthiş bir cezaya kesb-i istihkak eder. Bir kibrit ile bir evi yakmak gibi. Fakat hasenatta iftihara hakkı yoktur. Onda onun hakkı pek azdır. Çünkü hasenatı isteyen, iktiza eden rahmet-i ilâhiye ve icad eden, kudret-i rabbâniyedir. Suâl ve cevab, dâî ve sebep, ikisi de Hak'tandır. İnsan yalnız dua ile, îmân ile, şuur ile, rızâ ile onlara sahib olur. Fakat seyyiâtı isteyen, nefs-i insâniyedir; ya istidat ile, ya ihtiyar ile. Nasıl ki beyaz, güzel güneşin ziyasından bâzı maddeler siyahlık ve taaffün alır. O siyahlık, onun istidadına aittir. Fakat o seyyiâtı, çok mesâlihi tazammun eden bir kanun-u ilâhî ile icad eden yine Hak'tır. Demek sebebiyet ve suâl nefistendir ki, mesuliyeti o çeker. Hakk'a ait olan halk ve icad ise, daha başka güzel netice ve meyveleri olduğu için güzeldir, hayırdır.

İşte şu sırdandır ki: **Kesb-i şer, şerdir; halk-ı şer, şer değildir.** Nasıl ki pek çok mesâlihi tazammun eden bir yağmurdan zarar gören tembел bir adam diyemez: "Yağmur rahmet değil." Evet *halk ve icadda bir şerr-i cüz'î ile beraber hayr-ı kesir vardır. Bir şerr-i cüz'î için hayr-ı kesiri terk etmek şerr-i kesir olur.* Onun için o şerr-i cüz'î, hayır hükmüne geçer. İcâd-ı ilâhîde şer ve çirkinlik yoktur. Belki, abdin kesbine ve istidadına aittir.

Hem nasıl kader-i ilâhî, netice ve meyveler itibarıyla şerden ve çirkinlikten münezzehtir. Öyle de: İllet ve sebep itibarıyla dahi, zulümden ve kubuh-tan mukaddestir. Çünkü kader, hakikî illetlere bakar, adâlet eder. İnsanlar zâhirî gördükleri illetlere, hükümlerini bina eder; kaderin aynı adâletinde zulme düşerler. Meselâ: Hâkim seni sirkatle mahkûm edip hapsetti. Hâlbuki sen sârik değilsin. Fakat kimse bilmez gizli bir katlin var. İşte kader-i ilâhî dahi seni o hapisle mahkûm etmiş. Fakat kader, o gizli katlin için mahkûm edip adâlet etmiş. Hâkim ise, sen ondan mâsum olduğun sirkate binaen mahkûm ettiği için zulmetmiştir. İşte şey-i vâhidde iki cihetle kader ve icâd-ı ilâhînin adâleti ve insan kesbinin zulmü görüldüğü gibi, başka şeyleri buna kıyas et. Demek

kader ve îcâd-ı ilâhî; mebde' ve münteha, asıl ve fer', illet ve neticeler itibarıyla şerden ve kubuhtan ve zulümden münezzehtir.

Eğer denilse: “Madem cüz-ü ihtiyârînin icada kabiliyeti yok. Bir emr-i itibarî hükmünde olan kesbden başka insanın elinde bir şey bulunmuyor. Nasıl oluyor ki, Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân’da, Hâlık-ı semâvât ve arza karşı, insana âsi ve düşman vaziyeti verilmiş. Hâlık-ı arz ve semâvât, ondan azîm şikâyetler ediyor.. o âsi insana karşı abd-i mümine yardım için kendini ve melâikesini tahşid ediyor. Ona azîm bir ehemmiyet veriyor.”

Elcevap: Çünkü; küfür ve isyan ve seyyie, tahriptir, ademdir. Hâlbuki azîm tahribat ve hadsiz ademler, bir tek emr-i itibarîye ve ademîye terettüp edebilir. Nasıl ki bir azîm sefinenin dümencisi, vazifesinin adem-i ifasıyla, sefine gark olup bütün hademelerin netice-i sa’yeleri ibtal olur. Bütün o tahribat, bir ademe terettüp ediyor. Öyle de: Küfür ve mâsiyet, adem ve tahrip nev’inden olduğu için, cüz-ü ihtiyârî bir emr-i itibarî ile onları tahrik edip müthiş netâice sebebiyet verebilir. Zira küfür, çendan bir seyyiedir. Fakat, bütün kâinatı kıymetsizlikle ve abesiyetle tahkir ve delâil-i vahdâniyet’i gösteren bütün mevcudatı tekzip ve bütün tecelliyât-ı esmâyı tezyif olduğundan, bütün kâinat ve mevcudat ve esmâ-yı ilâhiye namına Cenâb-ı Hak kâfirden şedid şikâyet ve dehşetli tehdidat etmek; ayn-ı hikmettir ve ebedî azab vermek, ayn-ı adâlettir.

Madem insan, küfür ve isyanla tahribat tarafına gidiyor. Az bir hizmetle pek çok işleri yapar. Onun için ehl-i îmân, onlara karşı Cenâb-ı Hakk’ın inâyet-i azîmine muhtaçtır. Çünkü on kuvvetli adam, bir evin muhafazasını ve tamiratını deruhde etse, haylaz bir çocuğun o haneye ateş vermeğe çalışmasına karşı, o çocuğun velisine, belki padişahına müracaata, yalvarmaya mecbur olması gibi; müminlerin de, böyle edepsiz ehl-i isyana karşı dayanmak için Cenâb-ı Hakk’ın çok inâyâtına muhtaçtırlar.

Elhâsıl: Eğer kader ve cüz-ü ihtiyârîden bahseden adam, ehl-i huzur ve kemâl-i îmân sahibi ise, kâinatı ve nefsinin Cenâb-ı Hakk’a verir, onun tasarrufunda bilir. O vakit hakkı var, kaderden ve cüz-ü ihtiyârîden bahsetsin. Çünkü; madem nefsinin ve her şeyi Cenab-ı Hak’tan bilir, o vakit cüz-ü ihtiyârîye istinad ederek mesuliyeti deruhde eder. Seyyiata merciiyeti kabûl edip, Rabbini takdis eder. Daire-i ubûdiyette kalıp, teklif-i ilâhiyeyi zimmetine alır. Hem kendinden sudûr eden kemâlât ve hasenat ile gururlanmamak için kadere bakar, fahr yerine şükreder. Başına gelen musibetlerde kaderi görür, sabreder.

Eğer kader ve cüz-ü ihtiyârîden bahseden adam, ehl-i gaflet ise; o vakit kaderden ve cüz-ü ihtiyârîden bahse hakkı yoktur. Çünkü; nefs-i emmâresi, gaflet veya dalâlet sâikasıyla kâinatı esbaba verip, Allah'ın malını onlara taksim eder, kendini de kendine temlik eder. Fiilini kendine ve esbaba verir. Mesuliyeti ve kusuru kadere havale eder. O vakit, nihayette Cenâb-ı Hakk'a verilecek olan cüz-ü ihtiyârî ve en nihayette medâr-ı nazar olacak olan kader bahsi mânâsızdır. Yalnız, bütün bütün onların hikmetine zıt ve mesuliyetten kurtulmak için bir desise-i nefsiyedir.

İkinci Mebhas

Ehl-i ilme mahsus,^{1(Hâşiyeye)} ince bir tetkik-i ilmîdir.

Eğer desen: “Kader ile cüz-ü ihtiyârî, nasıl tevfik edilebilir?”

Elcevap: Yedi vecihle...

Birincisi: Elbette kâinatın intizâm ve mîzân lisaniyla hikmet ve adâletine şehâdet ettiği bir Âdil-i Hakîm, insan için medâr-ı sevab ve ikab olacak, mahiyeti meçhul bir cüz-ü ihtiyârî vermiştir. O Âdil-i Hakîm’in pek çok hikmetini bilmediğimiz gibi, şu cüz-ü ihtiyârînin kaderle nasıl tevfik edildiğini bilmediğimiz, olmamasına delâlet etmez.

İkincisi: Bizzarûre herkes kendisinde bir ihtiyar hisseder. O ihtiyarın vücûdunu vicdanen bilir. Mevcûdâtın mahiyetini bilmek ayrıdır, vücûdunu bilmek ayrıdır. Çok şeyler var: Vücudu bizce bedihî olduğu hâlde, mahiyeti bizce meçhul... İşte şu cüz-ü ihtiyârî, öyleler sırasına girebilir. Her şey, mâlûmatımıza münhasır değildir. Adem-i ilmimiz, onun ademine delâlet etmez.

Üçüncüsü: Cüz-ü ihtiyârî, kadere münafi değil. Belki kader, ihtiyarı teyid eder. Çünkü kader, ilm-i ilâhînin bir nev’idir. İlm-i ilâhî, ihtiyarımıza taalluk etmiş. Öyle ise, ihtiyarı teyid ediyor, ibtal etmiyor.

Dördüncüsü: Kader, ilim nev’indedir. İlim, mâlûma tâbidir. Yâni nasıl olacak, öyle taalluk ediyor. Yoksa mâlûm, ilme tâbi değil. Yâni ilim desâtiri; mâlûmu, haricî vücûd noktasında idare etmek için esâs değil. Çünkü; mâlûmun zâtı ve vücûd-u haricîsi, irâdeye bakar ve kudrete istinad eder. Hem ezel; mâzi silsilesinin bir ucu değil ki, eşyanın vücûdunda esâs tutulup ona göre bir mecburiyet tasavvur edilsin. Belki ezel; mâzi ve hâl ve istikbali birden tutar, yüksekten bakar bir ayna-misâldir. Öyle ise, daire-i mümkinât içinde uzanıp giden zamanın mâzi tarafında bir uç tahayyül edip, ona ezel deyip, o ezel ilmine, eşyanın tertib ile girmesini ve kendisini onun haricinde tevehhüm etmesi, ona göre muhakeme etmek hakikat değildir.

Şu sırrın keşfi için şu misâle bak: Senin elinde bir ayna bulunsa, sağ tarafındaki mesâfe mâzi, sol tarafındaki mesâfe müstakbel farz edilse; o ayna

^{1(Hâşiyeye)} Bu ikinci mebhas, en derin ve en müşkül bir sırr-ı kader meselesidir. Bütün ulemâ-yı muhakkikince en ehemmiyetli ve münazaralı bir mesele-i akaid-i kelâmîyedir. Risâle-i Nur tam halletmiş.

yalnız mukabilini tutar. Sonra o iki tarafı bir tertib ile tutar, çoğunu tutamaz. O ayna ne kadar aşağı ise, o kadar az görür. Fakat o ayna ile yükseğe çıktıkça, o aynanın mukabil daire si genişlenir. Gitgide, bütün iki taraf mesâfeyi birden bir anda tutar. İşte şu ayna şu vaziyette onun irtisamında, o mesâfelerde ce-reyan eden hâlât birbirine mukaddem, muahhar, muvâfık, muhalif denilmez. İşte kader, ilm-i ezeli denildiği için; *ilm-i ezeli, hadîsin tâbiriyle: Manzar-ı âlâdan, ezelden ebede kadar her şey, olmuş ve olacak, birden tutar, ihâta eder bir makam-ı âlâdadır.* Biz ve muhakematımız, onun haricinde olamaz ki, mâzi mesâfesinde bir ayna tarzında olsun.

Beşincisi: Kader, sebeble müsebbebe bir taalluku var. Yâni, şu müsebbeb, şu sebeble vukua gelecek. Öyle ise denilmesin ki: “Madem filân adamın ölmesi, filân vakitte mukadderdir. Cüz-ü ihtiyârıyla tüfek atan adamın ne kabahati var, atmasaydı yine ölecekti?”

Suâl: Niçin denilmesin?

Elcevap: Çünkü; kader, onun ölmesini onun tüfeğiyle tâyin etmiştir. Eğer onun tüfek atmamasını farz etsen, o vakit kaderin adem-i taallukunu farz ediyorsun. O vakit ölmesini ne ile hükmedeceksin? Yâ Cebrî gibi; sebebe ayrı, müsebbebe ayrı birer kader tasavvur etsen veyahut Mu'tezile gibi kaderi inkâr etsen, Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ı bırakıp fırka-yı dâlleye girersin. Öyle ise, biz ehl-i hak deriz ki: “Tüfek atmasaydı, ölmesi bizce meçhul.” Cebrî der: “Atmasaydı yine ölecekti.” Mu'tezile der: “Atmasaydı ölmeyecekti.”

Altıncısı:^{1(Hâşiye)} Cüz-ü ihtiyârının üssü'l-esâsı olan meyelân, Matürîdî'ce bir emr-i itibârîdir, abde verilebilir. Fakat Eş'arî, ona mevcûd nazarıyla baktığı için abde vermemiş. Fakat o meyelândaki tasarruf, Eş'ariye'ce bir emr-i itibârîdir. Öyle ise o meyelân, o tasarruf, bir emr-i nisbîdir. Muhakkak bir vücûd-u haricîsi yoktur. Emr-i itibârî ise, illet-i tâmme istemez ki; illet-i tâmme vücûdu için lüzum ve zarûret ve vücub ortaya girip ihtiyarı ref' etsin. Belki o emr-i itibârînin illeti, bir rüçhâniyet derecesinde bir vaziyet alsa, o emr-i itibârî sübut bulabilir. Öyle ise o anda onu terk edebilir. Kur'ân ona o anda diyebilir ki: “Şu şerdir, yapma.”

Evet eğer abd, hâlık-ı ef'âli bulunsaydı ve îcâda iktidarı olsaydı, o vakit ihtiyarı ref' olurdu. Çünkü; ilm-i usûl ve hikmette **مَا لَمْ يَجِبْ لَمْ يُوجَدْ** kaidesince mukarrerdir ki: “Bir şey vâcib olmazsa, vücûda gelmez.” Yâni, illet-i

^{1(Hâşiye)} Gâyet müdakkik âlimlere mahsus bir hakikattir.

tâmme bulunacak; sonra vücûda gelebilir. İllet-i tâmme ise; ma'lulü, bizzarûre ve bilvücub iktiza ediyor. O vakit ihtiyar kalmaz.

Eğer desen: “Tercih bilâ-müreccih muhâldir.¹(Hâşiyeye) Hâlbuki, o emr-i itibarî dediğimiz kesb-i insanî; bâzan yapmak ve bâzan yapmamak; eğer mûcib bir müreccih bulunmazsa tercih bilâ-müreccih lâzım gelir. Şu ise, usûl-ü kelâmîyenin en mühim bir esâsını hedmeder?”

Elcevap: Tereccuh bilâ-müreccih muhâldir. Yâni müreccihsiz, sebepsiz rüçhâniyet muhâldir. Yoksa, tercih bilâ-müreccih caizdir ve vâkidir. İrâde bir sıfattır. Onun şe'ni, böyle bir işi görmektir.

Eğer desen: “Madem katli halkeden Hak'tır. Niçin bana katil denilir?”

Elcevap: Çünkü: İlm-i sarf kaidesince ism-i fâil, bir emr-i nisbî olan masdardan müştâktır. Yoksa bir emr-i sâbit olan hâsıl-ı bilmasdardan inşa-kak etmez. Masdar kesbimizdir, katil unvanını da biz alırız. Hâsıl-ı bilmasdar, Hakk'ın mahlukudur. Mesuliyeti işmam eden bir şey, hâsıl-ı bilmasdardan müştâk kılınmaz.

Yedincisi: İrâde-i cüz'îye-i insâniye ve cüz-ü ihtiyâriyesi çendan zayıftır, bir emr-i itibarîdir, fakat Cenâb-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak, o zayıf cüz'î irâdeyi, irâde-i külliyesinin taallukuna bir şart-ı âdi yapmıştır. Yâni mânen der: “Ey abdim! İhtiyarınla hangi yolu istersen, seni o yolda götürürüm. Öyle ise mesuliyet sana aittir!” Teşbihte hatâ olmasın, sen bir iktidarsız çocuğu omuzuna alsan, onu muhayyer bırakıp “Nereyi istersen seni oraya götüreceğim” desen.. O çocuk, yüksek bir dağı istedi, götürdün. Çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette “Sen istedin!” diyerek itab edip üstünde bir tokat vuracaksın. İşte Cenâb-ı Hak, Ahkemü'l-Hâkimîn, nihayet zaafıta olan abdin irâdesini bir şart-ı âdi yapıp, irâde-i külliyesi ona nazar eder.

Elhâsıl: Ey insan! Senin elinde gâyet zayıf, fakat seyyiâtta ve tahribatta eli gâyet uzun ve hasenatta eli gâyet kısa, cüz-ü ihtiyârî namında bir irâden var. O irâdenin bir eline duayı ver ki, silsile-i hasenatın bir meyvesi olan cennete eli yetişsin ve bir çiçeği olan saadet-i ebediyeye eli uzansın. Diğer eline istiğfarı ver ki, onun eli seyyiâtta kısalsın ve o şecere-i mel'unenin bir meyvesi olan zakkum-u cehenneme yetişmesin. Demek; *dua ve tevekkül, meyelân-ı hayra büyük bir kuvvet verdiği gibi; istiğfar ve tevbe dahi, meyelân-ı şerri keser, tecavüzatını kırar.*

¹(Hâşiyeye) Tereccuh ayırdır, tercih ayırdır, çok fark var.

Üçüncü Mebhas

Kadere î mân, î mânın erkânındandır. Yâni: “Her şey, Cenâb-ı Hakk’ın takdiriyledir.” Kadere delâil-i kat’iye o kadar çoktur ki, hadd ü hesaba gelmez. Biz, basit ve zâhir bir tarz ile şu rûkn-ü î mânîyi, ne derece kuvvetli ve geniş olduğunu, bir “Mukaddime” ile göstereceğiz.

Mukaddime

Her şey, vücûdundan evvel ve vücûdundan sonra yazıldığını

¹ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ gibi, pek çok âyât-ı Kur’âniye tasrih ediyor ve şu kâinat denilen, kudretin Kur’ân-ı kebîrinin âyâtı dahi şu hükm-ü Kur’ânî’yi, nizam ve mîzân ve intizâm ve tasvir ve tezyin ve imtiyaz gibi âyât-ı tekvîniyesiyle tasdik ediyor. Evet şu kâinat kitabının manzum mektûbâtı ve mevzûn âyâtı şehâdet eder ki, her şey yazılıdır.

Amma, vücûdundan evvel her şey mukadder ve yazılı olduğuna delil, bütün mebâdi ve çekirdekler ve mekadîr ve sûretler, birer şahittir. Zira her bir tohum ve çekirdekler, “kâf-nûn” tezgâhından çıkan birer latif sandukçadır ki, kaderle tersim edilen bir fihristecik, ona tevdi edilmiştir ki; kudret, o kaderin hendesesine göre zerrâtı istihdam edip, o tohumcuklar üstünde koca mucizât-ı kudreti bina ediyor. Demek bütün ağacın başına gelecek bütün vâkıatı ile çekirdeğinde yazılı hükmündedir. Zira tohumlar maddeten basittir, birbirinin aynıdır, maddeten bir şey yoktur. Hem her şeyin miktar-ı muntazaması, kaderi vâzihan gösterir. Evet hangi zihayata bakılsa görünüyor ki, gâyet hikmetli ve sanatlı bir kalıptan çıkmış gibi, bir miktar, bir şekil var ki; o miktarı, o sûreti, o şekli almak ya hârîka ve nihayet derecede eğri büğrü maddî bir kalıp bulunmalı veyahut kaderden gelen mevzûn, ilmî bir kalıb-ı mânevî ile kudret-i ezeliye o sûreti, o şekli biçip giydiriyor. Meselâ: Sen şu ağaca, şu hayvana dikkat ile bak ki; câmid, sağır, kör, şuursuz, birbirinin misli olan zerreler, onun neşv ü nemasında hareket eder. Bâzı eğri büğrü hudutlarda meyve ve faydaların yerini tanır görür, bilir gibi durur, tevakkuf eder. Sonra başka bir yerde, büyük bir gayeyi tâkib eder gibi yolunu değiştirir. Demek kaderden

¹ “Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki açık, net bir kitapta bulunmasın.” (En’âm sûresi, 6/59)

gelen miktar-ı mânevînin ve o miktarın emr-i mânevîsiyle zerreler hareket ederler. Madem maddî ve görünecek eşyada bu derece kaderin tecelliyâtı var. Elbette eşyanın mürûr-u zamanla giydikleri sûretler ve ettikleri harekât ile hâsıl olan vaziyetler dahi, bir intizâm-ı kadere tâbidir.

Evet bir çekirdekte, hem bedihî olarak, irâde ve evâmîr-i tekviniyenin unvanı olan “*Kitab-ı Mübîn*”den haber veren ve işaret eden, hem nazarî olarak emir ve ilm-i ilâhînin bir unvanı olan “*İmâm-ı Mübîn*”den haber veren ve remzeden iki kader tecellisi var:

♦ *Bedihî kader* ise, o çekirdeğin tazammun ettiği ağacın, maddî keyfiyat ve vaziyetleri ve heyetleridir ki, sonra göz ile görünecek.

♦ *Nazarî* ise, o çekirdekte, ondan halkolunacak ağacın müddet-i hayatındaki geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler, tesbihâtlardır ki, tarihçe-i hayat namıyla tâbir edilen vakit-bevakit değişen tavırlar, vaziyetler, şekiller, fiiller; o ağacın dalları, yaprakları gibi intizâmlı birer kaderî miktarı vardır. Madem en âdi ve basit eşyada böyle kaderin tecellisi var. Elbette umum eşyanın vücûdundan evvel yazılı olduğunu ifade eder ve az bir dikkatle anlaşılır.

Şimdi, *vücûdundan sonra her şeyin sergüzeşt-i hayatı yazıldığına* delil ise; âlemden “*Kitab-ı Mübîn*” ve “*İmâm-ı Mübîn*”den haber veren bütün meyveler ve “*levh-i mahfuz*”dan haber veren ve işaret eden insandaki bütün kuvve-i hâfızalar birer şahittir, birer emâredir. Evet her bir meyve, bütün ağacın mukadderat-ı hayatı onun kalbi hükmünde olan çekirdeğinde yazılıyor. İnsanın sergüzeşt-i hayatıyla beraber kısmen âlemin hâdisat-ı mâziyesi, kuvve-i hâfızasında öyle bir sûrette yazılıyor ki; güya hardal küçüklüğünde bu kuvvecikte dest-i kudret, kalem-i kaderiyle insanın sahife-i a’ mâlinden küçük bir senet istinsah ederek, insanın eline verip, dimağının cebine koymuş. Tâ, muhasebe vaktinde onunla hatırlatsın. Hem tâ mutmain olsun ki; bu fena ve zevâl herc ü mercinde beka için pek çok aynalar var ki, Kadîr-i Hakîm, zâillerin hüviyetlerini onlarda tersim edip ibka ediyor. Hem beka için pek çok levhalar var ki, Hafız-i Alîm fânilerin mânâlarını onlarda yazıyor.

Elhâsıl: Madem en basit ve en aşağı derece-i hayat olan nebâtat hayatı, bu derece kaderin nizamına tabidir. Elbette en yüksek derece-i hayat olan hayat-ı insâniye, bütün teferruatıyla kaderin mikyasıyla çizilmiştir ve kalemiyle yazılıyor. Evet nasıl katreler, buluttan haber verir; reşhalar, su menbaini gösterir; senetler, cüzdanlar, bir defter-i kebirin vücûduna işaret ederler... Öyle de; şu meşhudumuz olan, zîhayatlardaki intizâm-ı maddî olan bedihî

kader ve intizâm-ı mânevî ve hayatî olan nazarî kaderin reşhaları, katreleri, senetleri, cüzdaneleri hükmünde olan meyveler, nutfeler, tohumlar, çekirdekler, sûretler, şekiller; bilbedâhe “*Kitab-ı Mübîn*” denilen irâde ve evâmîr-i tekvinîyenin defterini ve “*İmâm-ı Mübîn*” denilen ilm-i ilâhînin bir divanı olan “*levh-i mahfuz*”u gösterir.

Netice-i meram: Madem bilmüşâhede görüyoruz ki, her bir zîhayatın – neşv ü nema zamanında– zerrelere, eğri büğrü hudutlara gider, durur. Zerrelere yolunu değiştirir. O hudutların nihayetlerinde birer hikmet, birer fayda, birer maslahatı semere verirler. Bilbedâhe o şeyin miktar-ı sûrîsi, bir kader kalemiyle tersim edilmiştir. İşte, meşhud, bedihî kader, o zîhayatın mânevî hâlâtında dahi bir kader kalemiyle çizilmiş muntazam meyvedâr hudutları, nihayetleri var olduğunu gösterir. Kudret masdardır, kader mistardır. Kudret o maânî kitabını, o mistar üstünde yazar. Madem maddî ve mânevî kader kalemiyle tersim edilmiş müsmir hudutlar, hikmetli nihayetler olduğunu katiyen anlıyoruz; elbette her bir zîhayatın müddet-i hayatında geçireceği ahvâl ve evvâr, o kaderin kalemiyle tersim edilmiş. Çünkü; sergüzeşt-i hayatı, bir intizâm ve mîzân ile cereyan ediyor, sûretler değiştiriyor, şekiller alıyor. Madem böyle umum zîhayatta kalem-i kader hükümandır. Elbette âlemin en mükemmel meyvesi ve arzın halifesi¹ ve emanet-i kübrânın hâмили olan insanın sergüzeşt-i hayatiyesi, her şeyden ziyade kaderin kanununa tâbidir.

Eğer desen: “Kader bizi böyle bağlamış, hürriyetimizi selbetmiştir. İnbisat ve cevelâna müştâk olan kalb ve ruh için kadere iman bir ağırlık, bir sıkıntı vermiyor mu?”

Elcevap: Kat’â ve aslâ!.. Sıkıntı vermediği gibi, nihayetsiz bir hiffet, bir rahatlık ve ravh u reyhanı veren ve emn ü emanı temin eden bir sürûr, bir nur veriyor. Çünkü insan kadere iman etmezse, küçük bir dairede cüz’î bir serbestiyet, muvakkat bir hürriyet içinde, dünya kadar ağır bir yükü, biçâre ruhun omuzunda taşımaya mecburdur. Çünkü insan bütün kâinatla alâkâdardır. Nihayetsiz makâsîd ve metâlîbi var. Kudreti, irâdesi, hürriyeti milyondan birisine kâfi gelmediği için, çektiği mânevî sıkıntı ağırlığı, ne kadar müthiş ve muvahhiş olduğu anlaşılır. İşte kadere iman, bütün o ağırlığı kaderin sefinesine atar, kemâl-i rahat ile ruh ve kalbin kemâl-i hürriyetiyle kemâlâtında serbest cevelânına meydan veriyor. Yalnız nefis-i emmârenin cüz’î hürriyetini selbeder ve firavuniyetini ve rubûbiyetini ve keyfemâyeşâ hareketini kırar.

¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/30.

Kadere iman o kadar lezzetli, saadetlidir ki, târif edilmez. Yalnız şu temsil ile o lezzete ve o saadete bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

İki adam, bir padişahın payitahtına giderler. O padişahın mahall-i garâib olan has sarayına girerler. Biri, padişahı bilmez; o yerde gâsıbâne, sârıkane tavattun etmek ister. Fakat o bahçe, o sarayın iktiza ettikleri idare ve tedbir ve vâridât ve makinelerini işlettirmek ve garib hayvanâtın erzakını vermek gibi zahmetli külfetleri görür, mütemadiyen ızdırap çeker. O cennet gibi bahçe, başına bir cehennem gibi oluyor. Her şeye acıyor, idare edemiyor. Teessüfle vaktini geçirir. Sonra da o hırsız edepsiz adam, te'dib suretiyle hapse atılır.

İkinci adam, padişahı tanır, padişaha kendini misafir bilir. Bütün o bahçede, o sarayda olan işler, bir nizam-ı kanunla cereyan ettiğini, her şey bir programla kemâl-i sühuletle işlediğini itikat eder. Zahmet ve külfetleri, padişahın kanununa bırakıp, kemâl-i safa ile o cennet-misal bahçenin bütün lezzetlerinden istifade edip, padişahın merhametine ve idare kanunlarının güzelliğine istinaden her şeyi hoş görür, kemâl-i lezzet ve saadette hayatını geçirir. İşte, ¹ مَنْ أَمِنَ بِالْقَدَرِ أَمِنَ مِنَ الْكَدْرِ sırımını anla.

¹ “Kadere iman eden, gam ve hüzünden emin olur.” Bkz.: el-Kudâi, *Müsnedü’ş-Şihâb* 1/187; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/113; el-Münâvî, *Feyzu’l-kadir* 3/187.

Dördüncü Mebhas

Eğer desen: “Birinci Mebhas’ta isbat ettin ki, kaderin her şeyi güzeldir, hayırdır. Ondan gelen şer de hayırdır, çirkinlik de güzeldir. Hâlbuki şu dâr-ı dünyadaki musibetler, beliyeler, o hükmü cerhedyor?”

Elcevap: Ey şiddet-i şefkatten şedid bir elemi hisseden nefsim ve arkadaşım! Vücûd, hayr-ı mahz; adem, şerr-i mahz olduğuna bütün mehâsin ve kemâlâtın vücûda rücûu ve bütün maâsi ve mesâib ve nekâisin esâsı adem olduğu delildir. Madem adem, şerr-i mahzdır; ademe münce olan veya ademi işmam eden hâlât dahi şerri tazammun eder. Onun için, vücûdun en parlak nuru olan hayat, ahvâl-i muhtelifede içinde yuvarlanıp kuvvet buluyor. Mütebâyin vaziyetlere girip tasaffi ediyor ve müteaddit keyfiyâtı alıp, matlub semerâtı veriyor ve müteaddit tavırlara girip, Vâhib-i hayatın nukuş-u esmâsını güzelce gösterir. İşte şu hakikattendir ki, zihayatlara âlâm ve mesâib ve meşakkat ve beliyât suretinde bazı hâlât ârız olur ki; o hâlât ile hayatlarına envâr-ı vücûd teceddüd edip, zulümât-ı adem tebâud ederek hayatları tasaffi ediyor. Zira tevakuf, sükûnet, sükût, atâlet, istirahat, yeknesaklık keyfiyâta ve ahvâlde birer ademdir. Hatta en büyük bir lezzet, yeknesaklık içinde hiçe iner.

Elhâsıl: Madem hayat, esmâ-yı hüsnânın nukuşunu gösterir. Hayatın başına gelen her şey hasendir. Meselâ gâyet zengin, nihayet derecede sanat-kâr ve çok sanatlarda mâhir bir zât; âsâr-ı sanatını, hem kıymettar servetini göstermek için âdi bir miskin adamı, modellik vazifesini gördürmek için, bir ücrette mukabil bir saatte murassâ, musannâ yaptığı gömleği giydirir, onun üstünde işler ve vaziyetler verir, tebdil eder. Hem her nevi sanatını göstermek için keser, değiştirir, uzaltır, kısaltır. Acaba şu ücretli miskin adam o zâta dese: “Bana zahmet veriyorsun. Eğilip kalkmakla vaziyet veriyorsun, beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimi bozuyorsun” demeğe hak kazanabilir mi? “Merhametsizlik, insafsızlık ettin” diyebilir mi? İşte onun gibi Sâni-i Zülcelâl, Fâtır-ı Bîmisal; zihayata göz, kulak, akıl, kalb gibi havâs ve letâif ile murassâ olarak giydirdiği vücûd gömleğini esmâ-yı hüsnânın nakışlarını göstermek için çok hâlât içinde çevirir, çok vaziyetlerde değiştirir. Elemler, musibetler nev’inde olan keyfiyât; bazı esmâsının ahkâmını göstermek için lemeât-ı hikmet içinde bazı şuaât-ı rahmet ve o şuaât-ı rahmet içinde latif güzellikler vardır.

Hâtîme

Eski Said'in serkeş, müftehir, mağrur, ucublu, riyâkâr nefsinin susturan, teslimine mecbur eden beş fıkradır.

Birinci Fıkra: Madem eşya var ve sanatlıdır. Elbette bir ustaları var. Yirmi İkinci Söz'de gâyet kat'î isbat edildiği gibi; eğer her şey birinin olmazsa, o vakit her bir şey, bütün eşya kadar müşkül ve ağır olur. Eğer her şey birinin olsa, o zaman bütün eşya, bir şey kadar âsân ve kolay olur. Madem zemin ve âsumânı birisi yapmış, yaratmış. Elbette o pek hikmetli ve çok sanatkâr Zât, zemin ve âsumânın meyveleri ve neticeleri ve gayeleri olan zihayatları başkalarına bırakıp işi bozmayacak. Başka ellere teslim edip bütün hikmetli işlerini abes etmeyecek, hiçe indirmeyecek, şükür ve ibadetlerini başkasına vermeyecektir.

İkinci Fıkra: Sen ey mağrur nefsim! Üzüm ağacına benzersin. Fahirlenme! Salkımları o ağaç kendi takmamış, başkası onları ona takmış.

Üçüncü Fıkra: Sen ey riyâkâr nefsim! "Dine hizmet ettim." diye gururlanma. ¹ إِنَّ اللَّهَ لَيُؤْتِيكَ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ için, belki sen kendini o racül-ü fâcir bilmelisin. Hizmetini, ubûdiyetini; geçen nimetlerin şükürü ve vazife-i fitrat ve farîza-yı hilkat ve netice-i sanat bil, ucub ve riyâdan kurtul!

Dördüncü Fıkra: Hakikat ilmini, hakiki hikmeti istersen; Cenâb-ı Hakk'ın marifetini kazan. Çünkü; bütün hakâik-i mevcudât, İsm-i Hakk'ın şuaatı ve esmâsının tezahüratı ve sıfâtının tecelliyâtıdır. Maddî ve mânevî, cevherî, arazî her bir şeyin, her bir insanın hakikati, birer ismin nuruna dayanır ve hakikatine istinad eder. Yoksa hakikatsiz, ehemmiyetsiz bir surettir. Yirminci Söz'ün âhîrinde, şu sırra dair bir nebze bahsi geçmiştir.

Ey nefis! Eğer şu dünya hayatına müştâksan, mevten kaçarsan katiyen bil ki; hayat zannettiğin hâlât, yalnız bulunduğun dakikadır. O dakikadan evvel bütün zamanın ve o zaman içindeki eşya-yı dünyeviye, o dakikada meyyittir, ölmüştür. O dakikadan sonra bütün zamanın ve onun

¹ "Muhakkak ki Allah bu dini, günahkâr biriyle de güçlendirir." (Buhârî, cihâd 182).

mazrûfu, o dakikada ademdir, hiçtir. Demek, güvendiğin hayat-ı maddiye, yalnız bir dakikadır. Hatta bir kısım ehl-i tetkik, “Bir âşiredir belki bir ân-ı seyyâledir.” demişler. İşte şu sırdandır ki; bazı ehl-i velâyet, dünyanın dünya cihetiyle ademine hükmetmişler.

Madem böyledir, hayat-ı maddiye-i nefsiyeyi bırak. Kalb ve ruh ve sırrın derece-i hayatlarına çık, bak; ne kadar geniş bir daire-i hayatları var. Senin için meyyit olan mâzi, müstakbel; onlar için hayydır, hayattar ve mevcuttur.

Ey nefsim!.. Madem öyledir, sen dahi kalbim gibi ağıla ve bağır ve de ki:

Fâniyim, fâni olanı istemem!

Âcizim, âciz olanı istemem!

Ruhumu Rahmân'a teslim eyledim, gayr istemem!

İsterim, fakat bir yâr-ı bâki isterim.

Zerreyim, fakat bir Şems-i Sermed isterim.

Hiç-ender-hiçim, fakat bu mevcudâtı birden isterim!

Beşinci Fıkra: Şu fıkra, Arabî geldiği için Arabî yazıldı. Hem şu fıkra-ıy Arabiye, ¹ **الله أكبر** zikrinde otuz üç mertebe-i tefekkürden bir mertebeye işarettir.

الله أكبر إذ هو القدير العليم الحكيم الكريم الرحيم الجميل التقاسم الأزلي الذي ما حقيقة هذه الكائنات كلاً وجزءاً وصحائف وطبقات وما حقائق هذه الموجودات كلياً وجزئياً ووجوداً وبقاءً إلا خطوط قلم فضائه وقدره وتنظيمه وتقديره بعلم وحكمة وثقوش بزكار علمه وحكمته وتصويره وتدبيره بضغ وعناية وتزيينات يد بيضاء صنعه وعنايته وتزيينه وتنويره بلطف وكرم وأراهيز لطائف لطفه وكرمه وتودده وتعرفه برحمته ونعمة وتمرات فياض رحمته ونعمته وترحمه وتحنينه بجمال وكمال ولعمات وتجليات جماله وكماله بشهادات تفانته المرابا وسائلة المظاهر مع بقاء الجمال المجرد السرمدي الدائم التجلي والظهور على مرف الفضول والغصور والدهور ودائم

¹ Sadece büyüklükte değil hiçbir konuda eşi ve benzeri olmayan, başka bir şey Kendisiyle kıyas bile edilemeyecek yegâne büyük, Allah'tır.

الْإِنْعَامِ عَلَى مَرِّ الْأَنَامِ وَالْأَيَّامِ وَالْأَعْوَامِ نَعَمَ فَالْأَثَرُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ لِدِي عَقْلٍ عَلَى الْفِعْلِ
 الْمُكْمَلِ ثُمَّ الْفِعْلُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ لِدِي فَهَمَّ عَلَى الْأِسْمِ الْمُكْمَلِ ثُمَّ الْأِسْمُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ
 بِالْبَدَاهَةِ عَلَى الْوُضْفِ الْمُكْمَلِ ثُمَّ الْوُضْفُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى الشَّانِ الْمُكْمَلِ
 ثُمَّ الشَّانُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِالْيَقِينِ عَلَى كَمَالِ الذَّاتِ بِمَا يَلِيْقُ بِالذَّاتِ وَهُوَ الْحَقُّ الْيَقِينُ. نَعَمَ
 تَفَانِي الْمِرَاةِ: زَوَالِ الْمَوْجُودَاتِ مَعَ التَّجَلِّيِ الدَّائِمِ مَعَ الْفَيْضِ الْمَلَاذِمِ مِنْ أَظْهَرِ الظَّوَاهِرِ
 أَنَّ الْجَمَالَ الظَّاهِرَ لَيْسَ مَلَكَ الْمَظَاهِرِ.. مِنْ أَفْصَحِ تَبَيَانٍ.. مِنْ أَوْصَحِ بُرْهَانٍ لِلْجَمَالِ
 الْمُجَرَّدِ لِلْإِحْسَانِ الْمُجَرَّدِ لِلْوَجِبِ الْوُجُودِ.. لِلْبَاقِي الْوُدُودِ.¹

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ مِنَ الْأَزَلِ إِلَى الْأَبَدِ عَدَدَ مَا فِي عِلْمِ اللَّهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ²

¹ Allah en büyüktür. Çünkü O öyle bir Kadîr, Alîm, Hakîm, Kerîm, Rahîm, Cemîl ve Nakkaş-ı Ezelidir ki, küll ve cüz olarak bu kâinatın sayfalarının ve tabakalarının hakikati, küllî ve cüz'î olarak varlık ve beka itibarıyla bu mevcudatın hakikatleri ancak O'nun kaza ve kader, tanzim ve takdirinin ilim ve hikmetle çizilmiş çizgileri; O'nun ilim ve hikmet pergelisiyle sanat ve inâyetle tasvir ve tedbir edilmiş nakışları; O'nun sanat, itina, tezyin ve tenvirinin, mucizeli elinin lütuf ve keremle gerçekleştirdiği tezyinatı; rahmet ve nimetiyle ortaya koyup, kendini tanıttırmasının, sevdirmesinin, ikram ve lütfunun latif çiçekleri; O'nun coşkun rahmet, nimet, şefkat ve rahmetinin cemal ve kemalle yarattığı meyveleri; ve ayinelerin faniliği, mazharların akıp gitmesiyle beraber, onlarda tecelli eden ebedî güzellik baki kalarak, mev-simler, asırlar ve çağlar geçmesiyle; gelip geçen mahlukat, günler ve yıllar boyunca nimetinin devam etmesinin şehâdet etmesiyle cemal ve kemalinin tecelli eden lem'alarından başkası değildir.

Evet, mükemmel eser, akıl sahipleri için mükemmel fiile, mükemmel fiil, anlayış sahipleri için bil-bedâhe mükemmel vasfa, mükemmel vasıf, bizzarûre mükemmel şe'ne, mükemmel şe'n, bilyakîn kendisine yakışan bütün hususiyetlerle zâtın kemaline delâlet eder. Bu gerçek ve kesindir. Evet, ayine-lerin faniliği ve mevcudatın geçip gitmesiyle beraber tecellilerin ve feyizlerin devam etmesi; bütün bu görünen güzelliklerin, mazharların mülkû olmadığına en açık bir delildir. Bu, Vacibü'l-vücûd ve Baki-i Vedûd'un güzelliğinin, durmadan tazelenen ihsanlarının en açık bir bürhânıdır.

² Allah'ım, Efendimiz Muhammed'e (*aleyhissalâtü vesselâm*), onun âl ve ashabına, ezelden ebede kadar ilim-i ilâhidedeki mevcudat adedince salât ve selâm et.

Zeyl

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(Bu küçücük zeylin büyük bir ehemmiyeti var. Herkese menfaatlidir.)

Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olacak tarîkler pek çoktur. Bütün hak tarîkler Kur'ân'dan alınmıştır. Fakat tarikatların bazıısı; bazıısından daha kısa, daha selâmetli, daha umumiyetli oluyor. O tarîkler içinde, kâsır fehminle Kur'ân'dan istifade ettiğim “**acz** ve **fakr** ve **şefkat** ve **tefekkür**” tarîkidir.

Evet **acz** dahi, aşk gibi belki daha eslem bir tarîktir ki; ubûdiyet tarîkiyle mahbubiyete kadar gider.

Fakr dahi, *Rahmân* ismine îsal eder.

Hem **şefkat** dahi, aşk gibi belki daha keskin ve daha geniş bir tarîktir ki *Rahîm* ismine îsal eder.

Hem **tefekkür** dahi, aşk gibi belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tarîktir ki, *Hakîm* ismine îsal eder.

Şu tarîk, hafî tarîkler misillü “letâif-i aşere” gibi on hatve değil ve tarîk-i cehriye gibi “nüfus-u seb'a” yedi mertebeye atılan adımlar değil, belki “dört hatve”den ibarettir. *Tarîkattan ziyade hakikattir, şeriattır. Yanlış anlaşılmasın; acz ve fakr ve kusurunu, Cenâb-ı Hakk'a karşı görmek demektir. Yoksa onları yapmak veya halka göstermek demek değildir.*

Şu kısa tarîkin evrâdı: **İttibâ-ı sünnettir, ferâizi işlemek, kebâiri terk etmektir. Ve bilhassa namazı tâdil-i erkân ile kılmak, namazın arkasındaki tesbihatı yapmaktır.**

Birinci Hatve'ye: ¹ **فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ** âyeti işaret ediyor.

İkinci Hatve'ye: ² **وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ** âyeti işaret ediyor.

¹ “Öyleyse, nefislerinizi temize çıkarmayın, kendinizi hatasız görmeyin.” (Necm sûresi, 53/32)

² “Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendilerine kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın!” (Haşir sûresi, 59/19)

Üçüncü Hatve'ye:

1 **مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ** âyeti işaret ediyor.

Dördüncü Hatve'ye: 2 **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ** âyeti işaret ediyor. Şu dört hatvenin kısa bir izahı şudur ki:

Birinci Hatve'de: 3 **فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ** âyeti işaret ettiği gibi *tezkiye-i nefis etmemek*. Zira insan, cibilliyeti ve fitratı hasebiyle nefisini sever. Belki evvelâ ve bizzât yalnız zâtını sever, başka her şeyi nefisine feda eder. Mâbud'a lâıyk bir tarzda nefisini metheder. Mâbud'a lâıyk bir tenzih ile nefisini meâyıpten tenzih ve tebrie eder. Elden geldiği kadar kusurları kendine lâıyk görmez ve kabul etmez. Nefsine perestiş eder tarzında şiddetle müdafaa eder. Hatta fitratında tevdî edilen ve Mâbud-u Hakikî'nin hamd ve tesbihi için ona verilen cihâzât ve istidadı, kendi nefisine sarf ederek 4 **مَنْ اتَّحَدَّ إِلَهَهُ هَوِيَهُ** sırımına mazhar olur. Kendini görür, kendine güvenir, kendini beğenir.

İşte şu mertebede, şu hatvede tezkiyesi, tathiri: *Onu tezkiye etmemek, tebrie etmemektir.*

İkinci Hatve'de: 5 **وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ** dersini verdiği gibi; kendini unutmuş, kendinden haberi yok. Mevî düşünse, başkasına verir. Fenâ ve zevali görse, kendine almaz. Ve külfet ve hizmet makamında nefisini unutmak, fakat ahz-ı ücret ve istifade-i huzûzât makamında nefisini düşünmek, şiddetle iltizam etmek, nefis-i emmârenin muktezasıdır.

Şu makamda tezkiyesi, tathiri, terbiyesi, şu hâlin aksidir. *Yani, nisyan-ı nefis içinde nisyan etmemek. Yani, huzûzât ve ihtirasâтта unutmak ve mevte ve hizmette düşünmek.*

Üçüncü Hatve'de: 6 **مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ** dersini verdiği gibi; nefsin muktezası, daima iyiliği kendinden bilip fahir ve ucbe girer. Bu hatvede, *nefsinde yalnız kusuru ve naksı ve aczi ve fakrı görüp; bütün mehâsin ve kemâlâtını, Fâtır-ı Zülcelâl tarafından ona ihsan*

1 "Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefisindedir." (Nisâ sûresi, 4/79).

2 "O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur." (Kasas sûresi, 28/88)

3 "(Baksana) şu kendi heva ve heveslerini tanı edinen kimseye!" (Furkan sûresi, 25/43; Câsiye sûresi, 45/23)

edilmiş nimetler olduğunu anlayıp, fahir yerinde şükür ve temeddüh yerinde hamdetmektir.

Şu mertebede tezkiyesi, **قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيَهَا¹** sırrıyla şudur ki; kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını fakrda bilmektir.

Dördüncü Hatve'de: **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ²** dersini verdiği gibi; nefis, kendini serbest ve müstakil ve bizzât mevcut bilir. Ondand bir nevi rubûbiyet dâvâ eder. Mâbud'una karşı adâvetkârâne bir isyanı taşır.

İşte gelecek şu hakikati derk etmekle ondan kurtulur. Hakikat şudur ki; her şey nefsinde mana-yı ismiyle fânidir, mefkuddur, hâdistir, mâdumdur. Fakat mana-yı harfiyle ve Sâni-i Zülcelâl'in esmâsına aynadarlık cihetiyle ve vazifedarlık itibarıyla şâhiddir, meşhuddur, vâciddir, mevcuttur.

Şu makamda tezkiyesi ve tathiri şudur ki: Vücûdunda adem, ademinde vücûdu vardır. Yani kendini bilse, vücûd verse; kâinat kadar bir zulümât-ı adem içindedir. Yani vücûd-u şahsîsine güvenip Mûcid-i Hakikî'den gaflet etse; yıldız böceği gibi bir şahsî ziya-yı vücûdu, nihayetsiz zulümât-ı adem ve firaklar içinde bulunur, boğulur. Fakat enâniyeti bırakıp, bizzât nefsi hiç olduğunu ve Mûcid-i Hakikî'nin bir ayna-yı tecellisi bulunduğunu gördüğü vakit, bütün mevcudâtı ve nihayetsiz bir vücûdu kazanır. Zira bütün mevcudât, esmâsının cilvelerine mazhar olan Zât-ı Vâcibü'l-vücûd'u bulan, her şeyi bulur.

Hâtîme

Şu acz, fakr, şefkat, tefekkür tarîkindeki dört hatvenin izahatı; hakikatın ilmine, şeriatın hakikatine, Kur'ân'ın hikmetine dair olan yirmi altı adet Sözlere'de geçmiştir. Yalnız şurada bir-iki noktaya kısa bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Evet şu tarîk, daha kısadır. Çünkü dört hatvedir. Acz, elini nefisten çekse, doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'e verir. Hâlbuki en keskin tarîk olan aşk, nefisten elini çeker, fakat mâşuk-u mecâziye yapışır. Onun zevalini bulduktan sonra Mahbub-u Hakikî'ye gider.

¹ "Nefsini maddî ve manevî kirlere arındıran, felâha erer." (Şems sûresi, 91/9)

² "O'nun Vechi (Zâtı ve rızası) dışında her şey yok olup gitmeye mahkûmdur." (Kasas sûresi, 28/88)

Hem şu tarîk, daha eslemdir. Çünkü nefsin şatahat ve bâlâ-pervazâne dâvâları bulunmaz. Çünkü acz ve fakr ve kusurdan başka nefsinde bulmuyor ki, haddinden fazla geçsin.

Hem, bu tarîk daha umumî ve cadde-i kübrâdır. Çünkü kâinatı ehl-i vahdeti'l-vücûd gibi, huzur-u dâimî kazanmak için *idama mahkum* zannedip, ¹ لَا مَوْجُودَ إِلَّا هُوَ hükmetye.. veyahut ehl-i vahdeti'ş-şuhûd gibi, huzur-u dâimî için kâinatı *nisyan-ı mutlak hapsinde hapse mahkum* tahayyül edip, ² لَا مَشْهُودَ إِلَّا هُوَ demeye mecbur olmuyor. Belki idamdan ve hapisten gayet zâhir olarak Kur'ân affettiğinden, o da sarf-ı nazar edip ve mevcudâtı kendileri hesabına hizmetten azlederek Fâtır-ı Zülcelâl hesabına istihdam edip, esmâ-yı hüsnâsının mazhariyet ve aynadarlık vazifesinde istimâl ederek mana-yı harfî nazarıyla onlara bakıp, mutlak gafletten kurtulup, huzur-u dâimîye girmektir. Her şeyde Cenâb-ı Hakk'a bir yol bulmaktır.

Elhâsıl: Mevcudâtı; mevcudât hesabına hizmetten azlederek, mana-yı ismiyle bakmamaktır.

¹ Vücûd-u Vâcib'e nisbeten başka şeylere vücûd denilmemeli.. onlar vücûd unvanına lâyık değillerdir..
² Meşhûd olan sadece O'dur.